

DİL VARSA, BİZ DE VARIZ...

Dil ve Ekin Söyleşisi

Dil Derneği, 27 Şubat 2020

Ahmet PEKEL

<http://pekelahmet.wordpress.com/>

ÖZGEÇMİŞ

- 1982-1986 ODTÜ, Bilgisayar Mühendisliği
- 1986-1987 ASELSAN, Yazılım Mühendisi
- 1987-1988 MSB, Programcı Subay
- 1988-1989 ASELSAN, Yazılım Mühendisi
- 1989-1999 TCMB, Sistem Programcısı, Sistem Uzman Yrd., Sistem Uzmanı
- 1999-2004 TCMB, Sistem Teknik Destek Yönetici Yardımcısı
- 2004-2019 TCMB, Bilişim Teknolojileri Güvenlik Müdürü
- 2019- Siber Güvenlik Danışmanı
- 2008-2009 TBD, Ankara Şb. Kurucu Üyesi
- 2009-2011 TBD, Ankara Şb. Yönetim Kurulu Üyesi
- 2015-2017 TBD, Merkez Yönetim Kurulu Üyesi
- 2017-2019 TBD İcra Kurulu Üyesi (Bilişimde Özenli Türkçe Çalışmalarından Sorumlu)
- STK Üyelikleri Türkiye Bilişim Derneği (2006), Bilgisayar Mühendisleri Odası (2012), Dil Derneği (2019)

DİL VARSA BİZ DE VARIZ...

Hızla değişen ve gelişen bilişim teknolojilerinin etkisiyle ülkemize yeni gelen ve gelmeye de devam eden çok sayıdaki İngilizce kökenli sözcüğün dilimizi olumsuz etkilediğine ve giderek artan bir şekilde Türkçemizin özensiz kullanımına tanık olmaktadır. Söz konusu özensiz kullanım görünür bir biçimde dilimizde yozlaşmaya neden olmaktadır.

Konuyla ilgili ayrıntıların aktarılacağı bu oturumda;

- Dil neden önemli?
- Dil düzgün olmayınca sonuçları ne olur?
- Dildeki bozulmanın önüne geçmek için birey olarak ne yapabiliriz?
- Türkçenin bize sağladığı olanaklar nelerdir?
- Örnek bir çalışma: TBD Bilişimde Özenli Türkçe Çalışmaları...

başlıkları altındaki konular irdelenecek, Türkçemizin karşı karşıya olduğu bu istenmeyen durumdan çıkış yolları için öneriler ele alınacaktır.

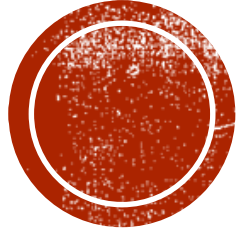
**TÜRKÇE DÜŞÜNÜR,
TÜRKÇE KONUŞUR,
TÜRKÇE ANLAŞIRIZ.**

Dil, bireyler arasında yazılı ve sözlü iletişimi sağlama aracıdır.

Uluslar, geçmişlerine dilleri üzerinden ulaşır; geleceklerine yönelik tasarımları yine onunla yapar.

Dil, bir ulusun ortak kültür oluşturabilme aracıdır.

Dil, bir ulusun kültürel bağımsızlığının kilit taşıdır.

- “bir müsellesin mesaha-i sathiyesi, kaidesiyle irtifainın hâsıl-ı darbının nisfına müsavidir.”
- “bir üçgenin alanı, tabanı ile yüksekliğinin çarpımının yarısına eşittir.”

Dil Devrimi Olmasaydı Ne Olurdu?

DİLİMİZ TÜRKÇE, İŞYERİ ADLARI NEDEN İNGİLİZCE?

- holiday,
- land,
- carpet,
- shopping center,
- bazaar,
- grill,
- paradise,
- pension,
- pasha,
- mall
- house,
- star,
- sky,

- club,
- grand,
- hotel,
- palace,
- bar,
- rent a car,
- resort,
- sea,
- marina,
- beach,
- garden,
- queen,
- cafe,
- moonlight,
- v.b.

DİLDE BOZULMA:
YARI İNGİLİZCE,
YARI TÜRKÇE...

refere etmek,

active etmek,

point etmek,

confirm etmek,

handle etmek,

check etmek,

bypass etmek,

push etmek,

assign etmek,

lead etmek.

- Fransızcada *bonfilet* diye bir sözcük yok. Fransızlar sadece sırt eti anlamında filet sözcüğünü kullanmakta. Oysa sırt eti anlamına gelen filet, dilimizde başına iyi anlamına gelen bon sözcüğü eklenerek “bonfile” şeklinde kullanılmaktadır.
- *Bonservice* şeklinde bir sözcük Fransızcada yok ama, Türkçede işinden ayrılan bir kimsenin iyi, işe yarar olduğunu ilgili kişiye söyleyen yazıyı tanımlamak için kullanılmaktadır.

TÜRKÇEDE YARATILAN FRANSIZCA SÖZCÜKLER

Sermet Sami Uysal,
Türkçede Yaratılan
“Fransızca” Sözcükler ve
Türkçede Anlamları
Değiştirilen Fransızca
Sözcükler

- Eşofman (Fr. échauffement) sözcüğü, Fransızcada ısınma anlamına gelirken, Türkçede sporcuların giydikleri iki parçalı giysi için kullanılmaktadır.
- Türkçede bir başka anlamı değiştirilmiş Fransızca sözcük de fabrikatör (Fr. fabricant) sözcüğüdür. Fransızcada uydurukçu, yalancı anlamına gelen bu sözcük, Türkçede fabrika sahibi anlamında kullanılmaktadır. Fransızlar ise fabrika sahibi anlamına gelen fabricant ya da sanayici anlamına gelen industriel sözcüklerini kullanmaktalar.
- Fransızcada télégraphe, telgraf aleti, télégramme telgraf için kullanılmaktadır. Telgraf kendi dilinde iletiyi gönderen aygıt anlamında kullanılırken, Türkçede gönderilen ileti anlamında kullanılmaktadır.
- En çarpıcı örneklerden biri de kurs görmekte olan, kursa giden anlamında kullandığımız kursiyer sözcüğüdür. Fransızcada coursier, at anlamına gelmektedir.

FRANSIZCADA OLAN, ANCAK TÜRKÇEDE ANLAMLARI DEĞİŞTİRİLEN SÖZCÜKLER

**Sermet Sami Uysal,
Türkçede Yaratılan
“Fransızca” Sözcükler ve
Türkçede Anlamları
Değiştirilen Fransızca
Sözcükler**

DİL DÜZGÜN
OLMAYINCA...

■ *“Dil düzgün olmayınca söylenen söylenmek istenen değildir; söylenen söylenmek istenen olmayınca yapılması gereken yapılmadan kalır; yapılması gereken yapılmadan kalınca törelerle sanat geriler; törelerle sanat gerileyince de adalet yoldan çıkar; adalet yoldan çıkınca halk çaresizlik içinde kalır. İşte bundan, söylenmesi gereken başıboş bırakılamaz. Bu her şeyden önemlidir.”*

Konfüçyus

DİL DÜZGÜN
OLMAYINCA...

“Dildeki bozulma sürecinin bizi birbirimizi anlamaktan uzaklaştırdığına, birbirini anlamayan insanların birbirlerini sevediklerine, birbirini sevmeyen insanların da birbirleriyle çatıştıklarına tanık oluyoruz. Bu nedenle, Türkçeye sahip çıkmak, onu yabancı sözcüklere karşı korumak ve gelişmesine yardımcı olmak her yurttaşın görevi olmalı.”

- “Dil buyrukla yapılmaz. Onu toplum biçimlendirir.”
- “Diller yasayla korunmaz. Diller, o dili kullanan toplumun koruması altındadır. Bir toplum, anlaşma aracı olan dilinin kişiliğini yitirmesini istemiyorsa, bunu başarır, onu yasalara gereksinim kalmadan korur, geliştirir.”

DİL GERÇEĞİ

Ömer Asım Aksoy (Dil Gerçeği)

DİLLER YASAYLA KORUNMAZ

Ali Püsküllüoğlu (Dile Karışılmaz mı?)

BİREY OLARAK NE YAPABİLİRİZ?

- Türkçemizi, özenle kullanabilir, özensiz ve özentili kullananları uyarabiliriz.
- Yurtdışında yerleşik Türklere, Türk kuruluşları tarafından yapılan duyurularda ilk dilin Türkçe olmasına için özen gösterilmesine dikkat çekebiliriz.
- Türkçe konusundaki bilgi ve bilinç düzeyimizi yükseltmek için Türkçe konulu yazı ve kitaplardan, Türkçedeki zengin sözlük kaynaklarından yararlanabiliriz.
- Türkçe harfleri doğru kullanmaya özen gösterip, bilgisayarlarda var olan yetenekleri kullanarak “İnternet Türkçesi” denen kullanımdan kaçınabiliriz.
- Türkçesi olan terimlerin Türkçelerini kullanabiliriz.

(kaynak: bilisimde.ozenliturkce.org.tr)

**TÜRKÇESİ VARKEN
TÜRKÇESİNİ
KULLANALIM!**

tandans (Fr. tendance) yerine eğilim,

antant (Fr. entente) yerine uzlaşma,

global (Fr. global) yerine küresel,

referans (Fr. référence) yerine kaynak,

komünikasyon (Fr. communication) yerine iletişim,

inovasyon (İng. innovation) yerine yenileşim,

rezerv (Fr. réserve) yerine birikim,

proses (İng. process) yerine süreç,

provoke (Fr. provoqué) yerine kıskırtmak,

onlayn (İng. online) yerine çevrimiçi,

link (İng. link) yerine bağlantı,

rezilyans (İng. resilience) yerine dayanıklılık,

dijital (İng. digital) yerine sayısal...

**TÜRKÇEMİZİN
OLANAKLARINDAN
YARARLANALIM!**

Sözcük kaynağı açısından varsıllığı (zenginliği),

Sözcüklerde sesli ve sessiz uyum kuralının oluşu,

Kök anlamlarının değişmezliği,

Sözcük sonlarına yapılacak eklerle pek çok yeni sözcük oluşturabilme özelliği,

Sözcük köklerinin kırılmadan, bükülmeden söylenebilmesi,

Yazıldığı gibi okunması ve anlam kaybına uğramaması,

Türkçemizin güçlü yanları.

TÜRKÇE İLE İLGİLİ ÖNYARGILAR...

- Türkçede yabancı sözcük sayısı çok (mu?)
- Bazı yabancı sözcüklerin Türkçede karşılığı yok (mu?)
- Yabancı dillerde sözcük sayısı Türkçeden daha fazla (mı?)
- Arapça ve Farsça sözcükleri çıkarırsanız geriye Türkçe diye bir dil kalmaz (mı?)

TÜRKÇE İLE İLGİLİ ÖNYARGILAR...

Bakkaldan (Ar.) aldığım somun (Rum.), içine
peynir (Far.) koyup sandviç (İng.) yaptım,
balkona (Fr.) oturup
hanımın (Mo.??) getirdiği su ve çay (Çin.)
beraberinde (Far.) afiyetle (Ar.) yedim.

Ekmek aldım, içine peynir koydum, karımın
getirdiği çayla birlikte balkonda ağız tadıyla
yedim.

**TÜRKÇEDE
YABANCI SÖZCÜK
SAYISI ÇOK (MU?)**

- Yazı dilimizdeki Türkçe oranı:
- 1862 : %33
- 1933 : %35-40
- 1975 : %80-85
- 1978 : %90

**TÜRKÇEDE YABANCI
SÖZCÜK SAYISI ÇOK
(MU?)**

- Çince 307, Urduçada 277, Arapçada 941, Farsçada 2545, Rusçada 594, Ukraynacada 747, Ermenicede 276, Macarcada 501, Fincede 10, Romencede 1200, Bulgarçada 3548, Sırp-Hırvatçada 8742, İtalyancada 146, Arnavutçada 585, Makedoncada 3089, Yunancada 1520, Almancada 166, İngilizcede Gatenby'a göre 247, İrek Bikkinin'e göre 800 civarındaki sözcük Türkçeden alınmıştır.(*).

(*). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, TDK, Prof.Dr. Günay Karaağaç

BAZI YABANCI
SÖZCÜKLERİN
KARŞILIĞI
TÜRKÇEDE YOK (MU?)

- Savaş ve Barış (Tolstoy) Rusçadan,
 - Suç ve Ceza (Dostoyevski) Rusçadan,
 - Madam Bovary (Gustave Flaubert) Fransızcadan,
 - İki Şehrin Hikâyesi (Charles Dickens) İngilizceden,
- Türkçeye çevrildi...

İNGİLİZCE SÖZCÜKLERİ TÜRKÇEDE TEK BİR SÖZCÜKLE KARŞILAYABİLİYOR MUYUZ?

Bazılarını hayır...

challenge : meydan (1) okumak (2)

challenge : zorlu (1) uğraştan (2) çekinmemek (3)

TÜRKÇE SÖZCÜKLERİ İNGİLİZCEDE TEK BİR SÖZCÜKLE KARŞILAYABİLİYOR MUYUZ?

Bazılarını hayır...

koşamayabilirdim : I (1) might (2) not (3)
have (4) been (5) able (6) to (7) run (8)

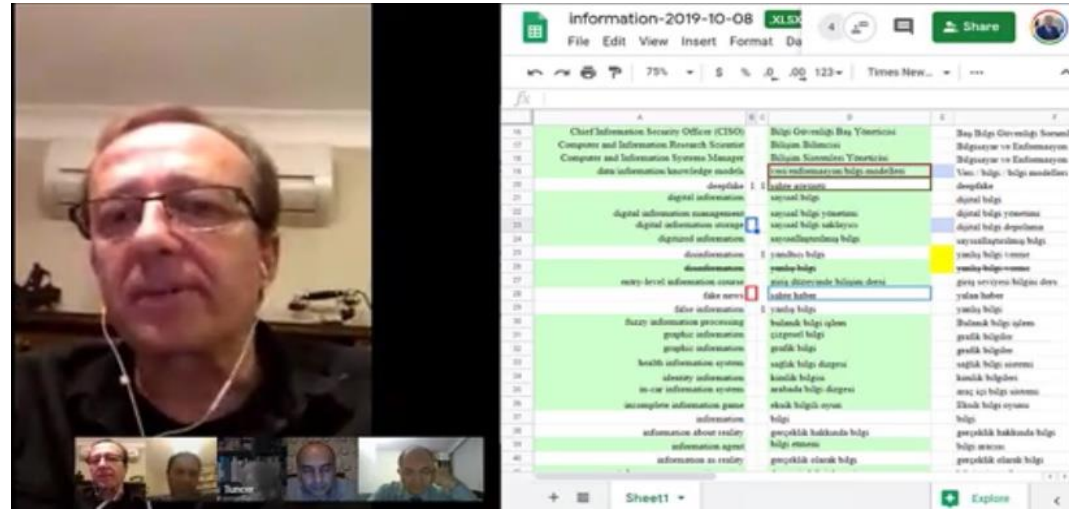
ARAPÇA VE FARŞA
SÖZCÜKLERİ
ÇIKARIRSANIZ
GERİYE TÜRKÇE
SÖZCÜK KALMAZ
(MI?)

- Öğeleri (unsurları), yapıtlar (eserler), güdülerle (saiklerle), yadsımıyor (inkâr etmiyor), yanıtladım (cevap verdim), yanıtlayabilirim (cevaplandırabilirim), erekleri (gayeleri), ayrıcalıklar (imtiyazlar), gereksinimlerine (ihtiyaçlarına), beğenisi (zevki), kuramlarda (nazariyelerde), gizlerini (sırlarını), uygarlık (medeniyet), öykünmüşler (taklit etmişler), uluslar-arası (beynelmilel), tanımlamadır (tariftir), kavram (mefhum), uyumla (ahenkle), doğanın (tabiatın), erdemdir (fazilettir), özetini (hülasasını), kuşakların (nesillerin), sorunu (meselesini), denetleyin (kontrol edin), yakındığımı (şikayet ettiğimi), özlem (hasret), düşün (fikir), karşıt (zıt), ürünleridir (mahsulleridir), savlarını (iddialarını), öyküler (hikayeler), bilincine (şuuruna), kurul (heyet)...

ÖZETLERSEK...

- Bir sözlükte çok sayıda sözcük olması o dilin daha güçlü olduğu anlamına gelmemektedir.
- Yabancı bir sözcüğün Türkçedeki anlamı birden çok sözcük kullanılarak da verilebilir (challenge). Bu durum Türkçeden İngilizceye yapılan çeviriler için de geçerlidir (koşamayabilirdim).
- Nasıl İngilizceden Türkçeye çeviri her zaman bire bir yapılamıyorsa aynı konu Türkçeden İngilizceye yapılan çevirilerde de sözkonusudur:
 - sular durulmuyor
 - ciğerim parçalanıyor
 - bağrım yanıyor

TBD BİLİŞİMDE ÖZENLİ TÜRKÇE ÇALIŞMALARI

- Bugüne kadar 6000'in üzerinde terim için Türkçe karşılık önerildi...

<http://bilisimde.ozenliturkce.org.tr/>

TÜRKİYE BİLİŞİM DERNEĞİ
“Teknoloji üreten bir Türkiye için”

TBD genel anlamda, bilişim terimlerine yönelik çalışmalarını kuruluşundan bugüne sürdüren bir sivil toplum kuruluşudur.

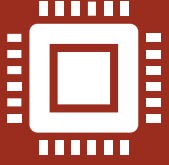
1998 yılında, Emeritüs Prof. Dr. Tuncer Ören tarafından başlatılan Özenli Türkçe çalışmaları, bir süre Türkiye Bilişim Vakfı'nın, 2013'te ise, TBD'nin bir çalışma grubu olarak sürdürülmüştür,

2017'nin Kasım ayında, Ören'in başkanlığında, Ahmet Pekel, Koray Özer, Yiğit Ergin, İlker Tabak, Erdal Naneci, Ersin Taşçı'dan oluşan çekirdek kadro ile sözkonusu terim çalışmaları ivmelendi. Bu çalışmalara daha sonra Prof. Dr. Eşref Adalı ve Prof. Dr. Kaya Kılan da katılım sağladılar.

TBD BİLİŞİMDE ÖZENLİ TÜRKÇE ÇALIŞMA GRUBU

Çalışmalar hem görüntülü hem de dosya paylaşımlı çalışmaya olanak sağlayan bir uygulama (Google Hangout) ile yerleşke bağımsız olarak sanal ortamda gerçekleştirilmekte.

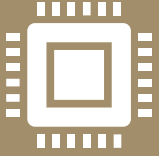
Bu olanak, bilişim terimlerini Türkçeleştirme çalışmalarının hızını önemli ölçüde artırmıştır. Çalışmalarda kullanılan bu yöntem, 17-19 Eylül 2018 tarihlerinde Hacettepe Üniversitesi Sözlük Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Bartın İnkumu'nda düzenlenen Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

TBD BİLİŞİMDE ÖZENLİ TÜRKÇE ÇALIŞMA GRUBU

Üzerinde çalışılan ve
<http://bilisimde.ozenliturkce.org.tr>
sayfasında yayımlanan terim sayısı bugün
6000'i geçmiş durumda.

İlk Türkçeleştirilen bilişim terimleri, data
(veri) terim salkımı oldu.

Bunu bilişim alanındaki son eğilimler
çerçevesinde cyber security, blockchain,
big data, cloud computing ve diğer
İngilizce terim salkımları izledi.

TBD BİLİŞİMDE ÖZENLİ TÜRKÇE ÇALIŞMA GRUBU

ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR YOLUMUZU AYDINLATIYOR...

informatique : bilişim	net : ağ	main memory : ana bellek	loop : döngü	transaction : işlem	function : işlev
cursor : imleç	digit : sayı	digital : sayısal	systems analysis : sistem çözümleme	technology : teknikbilim	time-out : süre aşımı
syntax : sözdizim	warning : uyarı	routine : yordam	operational research : yöneylem araştırması	...	

■ Birçok dilde, bilişimle ilgili sözcüklerin çoğunlukla İngilizcesi benimsenmişken bizler ne kadar şanslıyız ki bu terimlerin pek çoğu için Türkçe sözcük kullanmaktayız:

- “informatics” yerine bilişim,
- “computer” yerine bilgisayar,
- “hardware” yerine donanım,
- “software” yerine yazılım,
- “communication” yerine iletişim...

“ARTIFICIAL
INTELLIGENCE”
YAPAY US (ZEKÂ)

“MACHINE
LEARNING”
**MAKİNE
ÖĞRENMESİ**

“VIRTUAL REALITY”
SANAL GERÇEKLİK

“CYBER SECURITY”
SİBER GÜVENLİK

“BIG DATA”
BÜYÜK VERİ

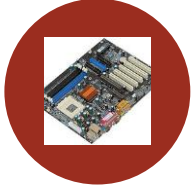
“CLOUD
COMPUTING”
BULUT BİLİŞİM

“BLOCKCHAIN”
ÖBEK ZİNCİR

YENİ BİLİŞİM TERİMLERİ...

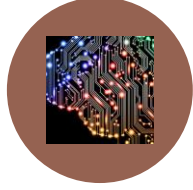

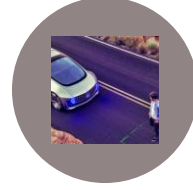
QUANTUM
COMPUTING
**NİCEMSEL
HESAPLAMA**

DIGITAL TWINS
SAYISAL İKİZLER

AI DRIVEN
DEVELOPMENT
**YAPAY ZEKA
TABANLI
GELİŞTİRME**

AUTONOMOUS
THINGS
ÖZERK NESNELER

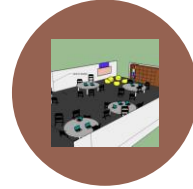
AUGMENTED
ANALYTICS
**ARTIRILMIŞ
ÇÖZÜMLEME**

EMPOWERED EDGE
**GÜÇLENDİRİLMİŞ
UÇ**

IMMERSIVE
EXPERIENCE
**SÜRÜKLEYİCİ
DENEYİM**

SMART SPACES
AKILLI ALANLAR

YAKINDA DAHA
ÇOK
DUYACAĞIMIZ
BİLİŞİM
TERİMLERİ...

TBD BİLİŞİMDE ÖZENLİ TÜRKÇE GRUBUNCA YAPILAN ÇALIŞMALAR

(ACL) access control list : erişim denetimi dizelgesi	(AES) Advanced Encryption Standard : Gelişmiş Şifreleme Standardı	(AGC) Application Generic Controller : Uygulamaya Özgü Denetleyici	(AGI) Artificial General Intelligence : Yapay Genel Zekâ	(AI) Artificial Intelligence : (YZ) Yapay Zekâ	(AI) Artificial Intelligence : Yapay Us
(AMI) Advanced Metering Infrastructure : Gelişmiş Ölçüm Altyapısı	(APT) Advanced Persistent Thread : Gelişmiş Kalıcı Tehdit	(AS&W) attack sensing and warning : saldırı algılama ve uyarı	(ASC) Application Specific Controller : Uygulamaya Özel Denetleyici	(ASIC) Application Specific Integrated Circuit : Uygulamaya Özgü Tüm Devre	(ATM) Asynchronous Transfer Mode : Eşzamansız Aktarım Kipi
(BCP) Business Process Compromise : İş Süreçlerinin Ele Geçirilmesi	(BEC) Business Email Compromise : İş E-postalarının Ele Geçirilmesi	(BYOD) Bring Your Own Device : Kendi Cihazını Getir	(CaaS) Communications as a Service : Hizmet Olarak İletişim (HOİ)	(CEO) Chief Executive Officer : Yönetim Kurulu Başkanı	(CFO) Chief Financial Officer : Mali İşler Baş Yöneticisi
(CIO) Chief Information Officer : Bilişim Baş Yöneticisi	(CISO) Chief Information Security Officer : Bilgi Güvenliği Baş Yöneticisi	(CompaaS) Compute-as-a-Service: (HOBİ) Hizmet Olarak Bilgiişlem	anonymization : adsızlaştırma	...	

TBD BİLİŞİMDE ÖZENLİ TÜRKÇE GRUBUNCA YAPILAN ÇALIŞMALAR

<http://bilisimde.ozenliturkce.org.tr/>

Türkçeleştirilecek yabancı
sözcüğün öncelikle hangi
kavrama karşılık geldiğinin
saptanması,

Birden fazla sözlükten
yararlanılması,

Akla ilk gelen Türkçe
karşılığın değil, yabancı
dildeki yakın anlamlı
sözcük ve terimlerin Türkçe
karşılıklarının da
düşünülmesi,

Türkçede daha uygun bir
terimin bulunması amacıyla
bir sözcüğün sadece bir
yabancı dildeki karşılığının
değil, diğer yabancı
dillerdeki karşılıklarının da
araştırılması,

Örneğin, İngilizce
“wizard”ın karşılığı olan
“sihirbaz” sözcüğü yerine,
Fransızcası olan
“assistant”ın karşılığı olan
“yardımcı”yı seçmek gibi.

TERİMLERİ TÜRKÇELEŞTİRİRKEN...

BİTİRİRKEN...

Türkçenin yabancı sözcükler nedeniyle zarar görmesini engellemek için bilişim alanında olduğu gibi diğer pek çok uğraş alanında da onu yabancı sözcüklerden arındırarak işlemeyi sürdürmeliyiz.

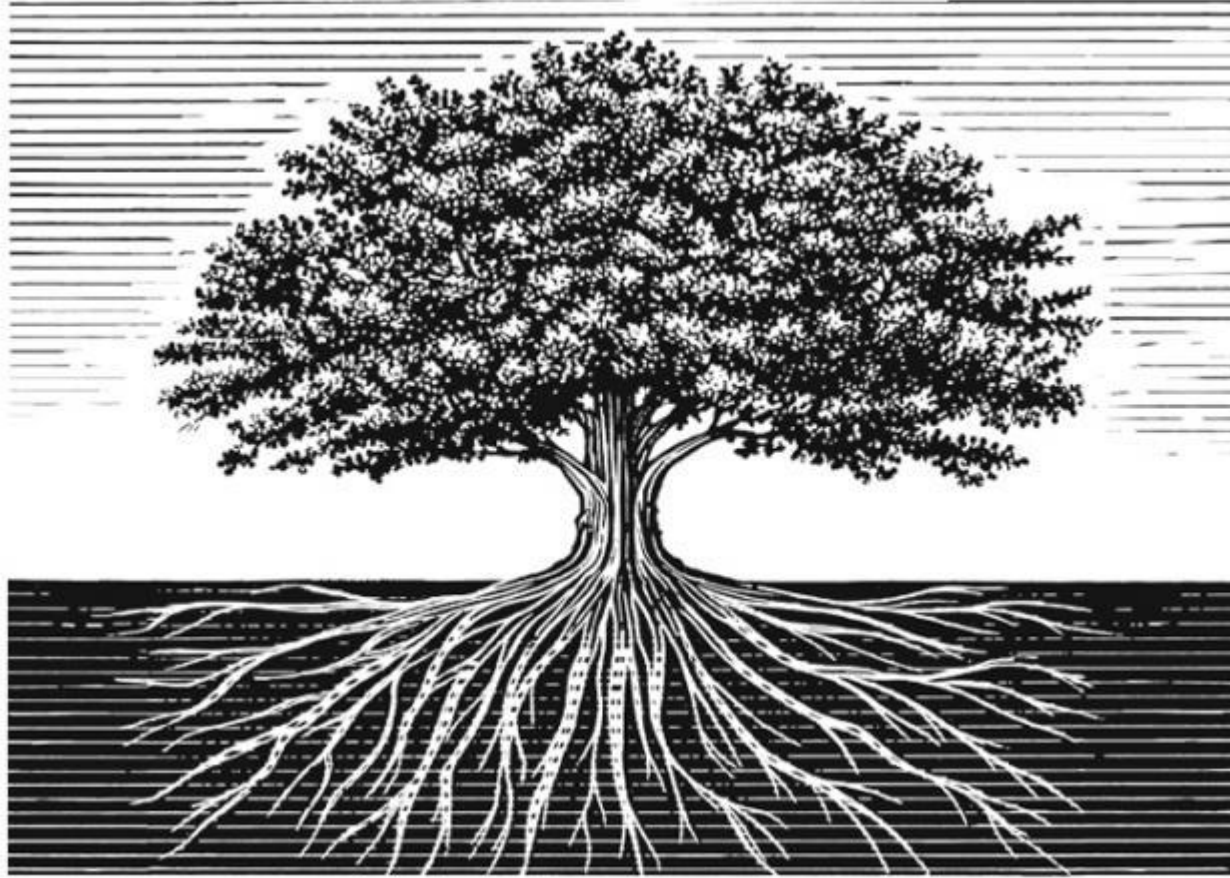
Türkçesi varken yabancı kökenli sözcükleri değil Türkçesini kullanmaya özen göstermeliyiz. Hepsinden önce, kavramları doğru anlatabilmek ve birbirimizi doğru anlayabilmek için buna gereksinim var.

Atatürk'ün hasta yatağında söylediği şu sözü kesinlikle unutmayarak Türkçemize sahip çıkmalıyız: "Arkadaşlara selam, dil çalışmalarını sakın gevşetmeyin."

GÜÇLÜ AĞACIN KÖKLERİ DERİNDEDİR...

Türkçe,
yüzyılların
boş
vermişliğine
rağmen
direndi ve
ayakta
kaldı.

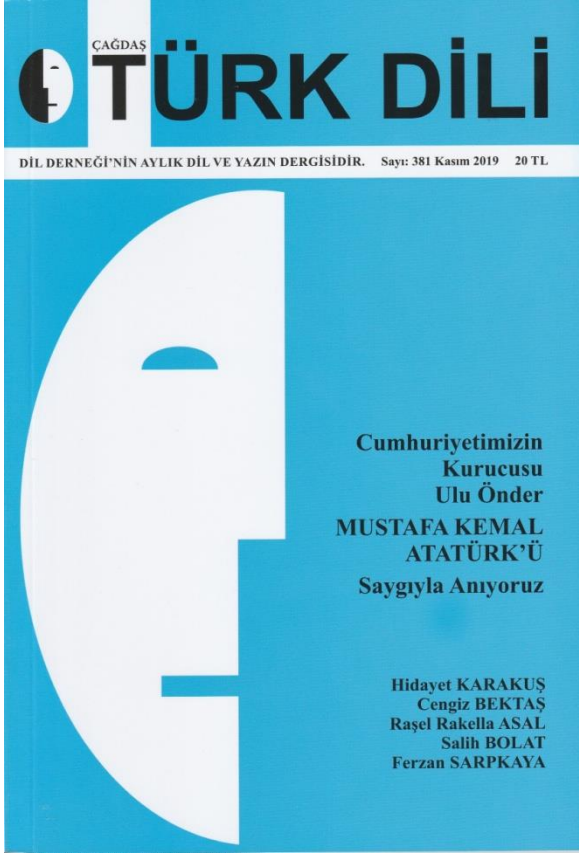

Onun
işlenmesine,
varsıllaştırılmasına
katkıda
bulunmak
hepimizin
sorumluluğudur...

TEŞEKKÜRLER...

<http://www.dildernegi.org.tr/>

Bilişimde Özenli Türkçe

***Türkçeyi Özenli Kullanmak
Hepimizin Sorumluluğudur***

Ortak Dilimiz Türkçe

